



# Een gemijterde prelaat op een zeug

MATHIJS DEEN

RIJKSARCHIEF

ONDERZOEK

WWW.RUG.NL/STAFF/J.W.KOOPMANS

Historicus **Joop Koopmans** doet onderzoek naar de rol en de invloed van de media in de vroegmoderne tijd. Hoe berichtten bijvoorbeeld de kranten, spotprenten en pamfletten in het Rampjaar 1672 over Bommen Berend? Tijdens de Alumni-terugkomdag houdt hij er, ter gelegenheid van de viering van 350 jaar Gronings Ontzet, een publiekslezing over.

‘Voor we verder gaan,’ zegt dr. Joop Koopmans en hij komt over-eind van zijn bureau, ‘zal ik je het Rampjaar laten ruiken.’ Hij schuift een stapeltje paperassen opzij en haalt een pakketje tevoorschijn dat me doet denken aan een feestelijk netje met gesuikerde amandelen.

Koopmans verkneukelt zich, maar mij slaat de schrik om het hart. 1672 mag dan 350 jaar geleden zijn, de gruwelverhalen over wat er allemaal gebeurd is hebben nog niets aan hun kracht ingeboet. Waarom grijnst Koopmans

zo? Wat bungelt daar in dat netje? Is het de geur van een op het slagveld achtergelaten paardenkadaver? Of een restje van het uit elkaar getrokken lijk van Johan de Witt? Is het misschien een snuifje van een voltreffer op een latrine uit een van de kanonnen van Bommen Berend? Of – misschien net zo erg – de odeur van een menigte dicht op elkaar gedrongen ongewassen, angstige, hongerige en doodvermoeide mensen in paniek op de vlucht voor de vijand?

Maar ik heb me voor niets zorgen gemaakt. De bolletjes die Koopmans me voor de

neus houdt ruiken naar afgestreken lucifer (kruiddamp), en naar Oranjebloesem (lijkenbalsem).

## Hordes doodsbange vluchtelingen

Dat ik me schrap zette heeft te maken met de kracht van de verbeelding, die angst mobiliseert. Ook de paniek die in 1672 door het land joeg, ging voor de komst van de vijand uit. Uit kranten, pamfletten, spotprenten, liederen en doorgefluisterde geruchten kon men vernemen wat de binnengevallen legers uit Frankrijk, Münster en Keulen zoal allemaal

aanrichtten: brand, moord en verkrachting. Niet alles was ongegrond natuurlijk, de Fransen kwamen wel degelijk de Rijn over, de ene stad na de andere gaf zich met trillende knieën over en de enige manier om de Franse opmars te stuiten was om grote stukken van Holland en Brabant onder water te zetten. En al die tijd waren de wegen bezaaid met hordes doods-bange vluchtelingen, onderweg naar de steden van Holland waar ze hoopten veilig te zijn. In Den Haag werden de gebroeders De Witt, over wie werd beweerd, geroepen en gezongen dat ze het land verraden hadden, door het gepeupel als varkens geslacht.

## Tweede Münsterse Oorlog

Dit is het overwegende verhaal van het Rampjaar, de Guerre d'Hollande, verteld vanuit Hollands perspectief. Maar het Noorden heeft zijn eigen variant, ook al heette het conflict daar niet de Hollandse Oorlog, maar de Tweede Münsterse Oorlog. Dat was een invasie waar niet Lodewijk XIV in de hoofdrol was, maar Bernhard van Galen, Bisschop van Münster.

Van Galen was niet alleen bisschop, hij was ook vorst: een dubbele aanstelling die hem de armslag gaf niet alleen hosties, maar ook bommen uit te delen. Hij kreeg van Lodewijk XIV vrij spel om ten oosten van de IJssel allerlei landstreken en stadjes in te nemen waar hij als Münsterse Prins-Bisschop van oudsher recht op meende te hebben.

## Gruwelberichten

Ook hier waren er moeilijk te verifiëren gruwelberichten die zijn opmars aankondigden, vertelt Koopmans, ook hier vluchtten bange burgers voor de troepen uit naar de voorlopige veiligheid van de steden in het Noorden, ook hier werd land onder water gezet om de vijand te stuiten. En ook hier lukte het de veldheer niet om de grote stad in te nemen en moest hij uiteindelijk afdruipe. Joop Koopmans, die onderzoek doet naar de rol en de invloed van de media in de vroeg-moderne tijd, houdt dit jaar bij de viering

van Groningens Ontzet een lezing over hoe de kranten, spotprenten en pamfletten in het Rampjaar berichtten over Bernhard van Galen. Op het moment dat ik hem bezoek moet het onderzoek naar de pamfletten en de liederen nog op stoom komen, maar de spotprenten en de twee kranten uit dat jaar – de *Amsterdamse Courant* en de *Opregte Haerlemsche Courant* – heeft hij al bestudeerd. Opvallend aan de spotprenten is dat Van Galen nogal eens wordt afgebeeld als een gemijterde prelaat op een zeug, al dan niet achterstevoren, een legertje van varkens en biggen in zijn gevolg. Op andere prenten berijdt hij een beginnende wolf. Het zijn weinig opwekkende prenten die ervoor waarschuwden dat de bisschop moreel van bedenkelijk alioos is en er wanorde op komst is.



**Joop W. Koopmans** (1959) is universitair hoofddocent vroeg-moderne geschiedenis, aan de RUG, waar hij in 1983 zijn doctoraal-geschiedenis behaalde en in 1990 promoveerde

Hij publiceert over media en politiek in de 16e-18e eeuw. Tijdens de Alumni-terugkomdag op zaterdag 27 augustus is de publieks-lezing van Koopmans onderdeel van een symposium over het Groningens Ontzet. Zie onder programma op [www.rug.nl/GO350](http://www.rug.nl/GO350)

## Honger naar nieuws

Over de berichtgeving in de kranten van 1672 is Koopmans positief. 'Je ziet dat de redacties echt hun best deden om objectief verslag te doen over de troepen die langs Coevorden en Bourtagne oprukten,' zegt hij. 'Maar dat dat gewoon heel moeilijk was. Er staan ook voortdurend disclaimers bij als: "we hebben gehoord dat... een reiziger uit Harlingen vertelt dat... maar we hebben het nog niet bevestigd gekregen."'

Er was in het benauwde vaderland honger naar nieuws. 'Veel was onzeker en de berichtgeving verliep traag,' vertelt Koopmans. '21 juli begon het beleg, maar pas op 28 juli stond dat bericht in de *Opregte Haerlemsche*.'

*Den Bisschop van Munster is hier aen de zuydtyde van de Stadt genadert met een Treyn van ongevaer 20000 Man, soo men gist...*

En ondanks de pogingen om niets dan de waarheid te drukken, drongen onjuiste geruchten ook tot de kolommen van de *Opregte* door. Over de springlevende bisschop meldde de krant op 16 augustus bijvoorbeeld:

*... hier is een Vriesse Schipper (...) dese rapporteert, hoe dat binnen Groeningen een Overloper uyt het Bisschopse Leger was gekomen, seggende, dat den Bisschop van Munster, door een schoot uyt de Stadt gequetst zijnde, aen zijn Quetsuur was gestorven...*

## Oekraïne

Op de vraag hoe hij de berichtgeving over de opmars, de belegering, de bombardementen en het ontzet terugkijkend beoordeelt, valt Koopmans even stil en zegt dan: 'Ik sta er versteld van hoe we de berichtgeving van toen kunnen vergelijken met de berichtgeving over Oekraïne nu: ik lees over belegeringen, over mensen op de vlucht, over dorpen die worden platgebrand, over vrouwen die worden verkracht, over willekeurige moorden... de wapens van nu verschillen met die van toen, maar de patronen zijn heel erg vergelijkbaar.' Hij kijkt even naar buiten en gaat dan door: 'En die onzekerheid over wat het binnengevallen leger gaat doen. Weet je nog dat dat convooi op de weg naar Kyiv stond en het bewolkt werd en de satellieten niks konden zien? We wisten dat er een grote macht op weg was naar de stad, maar we hadden geen idee hoe die opmars verliep. Er was alleen angst. Zo was het ook in 1672.'

